

Smanjimo pogibije na ulici – vozimo po trotoarima!

jim hoće da se oslobođi tereta što smo mu ga nametnuli, počne da se podsmehuje našoj najskrivenijoj patnji na naše vlastite oči, tad je njen smeh neoprostiv. Zahvaljujući svojoj psihoanalitičarskoj nespretnosti, misleći da je došao trenutak da se nasmejem, ali zapravo želeteći da ublažim vlastiti strah, dogodilo mi se da kažem nešto što nije trebalo reći, zato jer je to imalo dejstvo istine koja ubija i to pod izgovorom da donosi izbavljenje. Granica na kojoj treba stati u pokušaju da se nasmeje drugi poklapa se sa granicom koju je taj drugi postavio smehu kojim se on smeje samom sebi. Umeštost nasmejavanja drugog pretpostavlja tačno poznavanje onog čemu se on ni u kom slučaju neće smejeti, tj. poznavanje jedinstvene nesreće njegove jedinstvene egzistencije.

To me ne sprečava da mislim da sposobnost da se smeje samima sebi — zato jer je sve ovo vreme ni o čemu drugom i ne govorim — označava uspeh jedne terapije. Ali, mora se priznati da na neki način ta sposobnost otkriva i koliko će uspešno biti jedno lečenje. Radi se o jednoj vrsti polaznog kriterijuma, jer sposobnost da se smeje samima sebi predstavlja minimalnu distancu koju prema sebi zauzimamo i koja se traži na početku terapije. Desilo mi se da primim izvesne osobe muškog i ženskog roda koje boluju od histerije i da zažalim zbog toga. Oni

sposobnost za smeh pripišemo paranoiku. Podsmevati se sebi znači zaузeti prema sebi minimalnu distancu koja nam pomaže da procenjujemo sve ono što radimo, mislimo i govorimo kao neko ko bi u isto vreme raspolažao najstrožom ozbiljnošću i najliberalnijom popustljivošću. Zato što je ta distanca koju smeh uspostavlja minimalna, nemoguće je da sve to što radimo, mislimo i govorimo kao takvo ne pretresi i ne odmeri. Ali kako se radi o distanci koja se uspostavlja smehom ta procena ipak nije svirepa. Ona svojom bezuslovnom čistoćom pruža melem i uteku koji nas izbavljaju iz nezadužnosti.

Smeh koji ništa ne štedi, ali koji uvažava sve nesreće pretpostavlja jednu bogatu vitalnost, onu kojoj nije potrebno da zadržava svoje proizvode da bi se pružila iluziju da postoji, već onu koja je zaokupljena jednim jedinim zadovoljstvom da proizvodi još, da pokušava još, da istražuje bez kraja, i da se uvek vraća na početak, do uzroka, do elementarnog, a da sebi nikad ništa ne pribavlja. Sa godinama i umorom nekim uvaženim misliocima se dešava da više ne mogu da se podsmevaju sebi. Ja ih posmatram kao ljude koji su postali paranoici. Oni počinju da brane uspeh svojih otkrića i za to traže odobravanje svetine. Izgubivši sposobnost da se smeju samima sebi i svojim životima na zala-

ko se boji smeja još (nepovezane misli)

zoran subotički

»Granice moga Smeha
jesu i granice moga Sveti.«

ZAŠTO se Hrist nije smejava?

Nije li njegovo raspeće u dubokoj vezi sa tom činjenicom?

Kakvu je to Ljubav Bogočovek doneo ljudima kada ih nije udostojio nijednog osmeja?

Nije li time izneverio svoga Stvoritelja (mog jeste u svakom slučaju)?

I nije li time izneverio jedna ljudska bića kojima je ponudio svoju ljubav na neljudski način?

Nisu li ljudi dobro osetili da je Carstvo božije, koje treba da se preobrazi u Carstvo zemaljsko, neuspeli pokušali falsifikovanja čovekove sudsbine?

Šta ako je paradigma stvaranja čovekovog lika Nasmejani Bog, a ne nekakav moralista ozbiljnog i tmurnog lica sa kreveljenjem koje odslikava patnju?

Kako se to moglo desiti da nasmejane olimpske Bogove zameni i potisne jedan polu-bog sa »vizionarskim« pogledom i tvrdom maskom bola, krivice, tuge, patnje...?

Maskom.

Zato se nije smejava.

Jer bi maska pukla, smrvila se i pala.

Ostalo bi lice, pusto lice jednog falsifikata bez pokrića.

(Moj prijatelj, Fridrik Niče, sav zajapuren, oduševljen što sam pokrenuo pravo pitanje hoće nešto da kaže. Reci Niče: »Sve što je duboko

ili one su mogli da se podsmevaju drugima, ali nisu mogli da prihvate da ih se ne shvata ozbiljno, absolutno najozbiljnije. Ne treba tražiti od njih da se smeju ili osmehuju u vreme manifestacije njihovih proteskih simptoma, jer oni nemaju taj dar. Nemoguće je sa njima počinjati bilo kakav posao koji bi se okončao drugaćije a ne najtrajnijom mržnjom. Ono što oni ili one žeje dominacija nad drugima, tako da ih drugi poštuj, i tako da ostane zasjenjen njihovim celovitim bićem. Međutim, u povoljnim slučajevima oni se mogu smejeti samima sebi, tako da im je uvek bliska patnja, i to u formi jedne blage tuge koja se zabavlja priznjem o neprekidnom ponavljanju istih nevolja.

Bez sumnje vam se čini da sam se jako udaljio od naslova eseja. Međutim, mi smo mu možda blizu upravo u onoj tački u kojoj se ne možemo odvojiti od nas samih tj. od patnje koju drugi nazivaju užitkom. Gledajući iz te tačke svakog onog ko želi da dopre do nas smatraćemo neprijateljem i progoniteljem. Jedino što nas razlikuje od paranoika je to što mi nismo nepristupačni za smeh koji se smeje svemu i svačemu, osim u onoj tački koju sam maločas spomenuo.

Pre nego što nastavim, moram pristupiti trećem pitanju, onom o odnosu smeja prema neizvesnosti, odnosu koji nas obavezuje da ne-

beleška priredivača

voli masku: svakom dubokom duhu potrebna je maska. Rekao bih još: oko svakog dubokog duha raste i razvija se maska. To znači da se dubina nikada ne oglašava direktno, da ona nije vidljiva svakom i naročito ne na prvi pogled. Da li to znači da masku »dubine« nose ustvari plitki i prazni? Ili je to ipak Gorgonina maska: maskom-dubinom zaštititi se od stvarne dubine — užasa? Prisetimo se Hofmannstala koji reče da je dubinu najlakše sakriti na površinu.«

Smeh je oduvek bio zlatna potka svake religijske, filozofske, ideološke monetke.

I svako eshatološko učenje spotaklo se o kamen smeha.

Zar nije viševekovna istorija hrišćanstva istorija progona Smeha?

Koliko je samo lomača u Evropi zapaljeno u njegovu »slavu«.

I još su mu tepali: Satanail, Sotona, Knez Tame, Mefisto, Lucifer...

»Ko drugome jamu kopa
sam se u njoj smeje.«

Otkuda na licu Istočnjaka osmejao je njegovo ikoničko svojstvo? Kome ili čemu se smeje Istočnjak, a kome i čemu se smeje Zapadnjak?

Snishodljivi (hi-hi) osmejao Istočnjaka je eksplorirani izraz poricanja ovog sveta pojavnosti i prolaznosti, izraz poricanja sopstva i individualiteta i utapanja u lepljivu masu kolektivizma. Njegov je osmejao ogledalo bez okvi-

ku, oni postaju nesposobni i za to, kako to Niče kaže, da budu neprijatelji vlastite misli i pretvaraju se u njene slepe odane učenike. Oni osnivaju religiju ili carstvo gde će biti zaštićeni od svog vlastitog smeha zahvaljujući ozbiljnom obožavanju svoje okoline. Ali jednog dana kralj neće moći više da podnosi svoju ludu i baciti je u tamnicu.

Smeh je jedna stvar tako neizvesna i tako neverovatna u svojoj beskonačno maloj distanci da je ni u kom slučaju ne bismo mogli porediti sa dobro utabanom stazom. Možda ga možemo uporediti sa inspiracijom, o kojoj ne znamo ni odakle ni kada dolazi. Ali barem možemo odučiti da ne tražimo pomoć od osrednjih duhova kako bi pronašli oslonac u sve većoj oskudici razmišljanja o njemu. Kako pri tom ne priznati da takav postupak zatvara vrata beznadušnosti, jer je zaista istina da smeh može postati velika opasnost ako izgubi snagu, velikodušnost i veština i kada se pred njim ne nade ništa drugo osim praznine.

Smeh je neizvestan i zbog toga što se može pretvoriti u optužbu. Poznati francuski humorist Guy Bedos (Gi Bedo) napao je u svojim skečevima mane Francuze i to naročito neke oblike rasizma. Njegovi slučevi se smeju. Ali ponekad neki od njih ne znaju više kome je taj smeh upućen, tj. da li se odnosi na tobožnje dobre Francuze ili na strance; jer

Neke se ribe slušaju
samo na jedno oko.

Pubertet je doba kada devojački glas mutira od »ne« do »da«.

ako taj skeć pokazuje francuske rasiste kako se rugaju Alžircima ili Arapima, ističući pri tom sмеšne strane ovih drugih, onda konačno izgleda da su oni ti koji su izloženi podsmehu. Odnosno, ako vi kao humorista tako dobro oponašate nezgodu tog stranca kome se podsmevaju rasisti, vi doprinosite ili možete doprneti isticanju tog podsmeha. Slušaoči kojima nije jasno kome je taj smeh upućen potvrđuju tako jedan od aspekata neizvesnosti smeha.

Kako se podsmevati sebi u društvu drugih? Sa kim treba podeliti smeh i ko će iz toga biti isključen? Odgovor na ova pitanja nikada nije izvestan, jer smo u isto vreme i drugi koji se smeje i drugi kome se smeju. »Mi« onih koji se smeju ne može se utvrditi, mada je međutim neopuhodan, jer smeh mora neprestano prelaziti iz smeha koji je upućen drugom u smeh upućen sebi.

Sada se možemo vratiti na pitanje postavljeno u vezi sa paranoikom, ali pitajući se pre svega pod kojim uslovima će se to »mi« koje prethodi smehu moći u njegovom slučaju konstituisati. Radi se o dva uslova koji na prvi pogled izgledaju kontradiktorni: s jedne strane trebalo bi da psihanaliticar ne pruža nikakav oslonac paranoiji, dok bi sa druge on morao da omogući njeni ispoljavanje. Objasnju.

probija kolektivistička opna što se navlači po jedincu, ličnosti, poput ludačke košulje. Nisu li evropske psihijatrije pune onih čudaka »što se smeju kao ludi na brašno«, i to na ono brašno od koga se, naročito u XX veku, mesilo totalitaričko testo!

Istočnjaku je osmeh posteljica majčine utrobe koja se on ne oslobođa, ne samo pri rođenju, nego ni do kraja života, dok je Zapadnjaku smeh skalpel kojim se sam oslobođa te utrobe: u osnovi on je anti-edipalan. Pročitajte san jedne majke:

»Zatim sanjam da sanjam klasični san, i od jednom me neki ljudi uzeše takvom žestinom da se uplaših za život svoga deteta, a Žiljen vodi taj poduhvat. Još ga volim. Vućem se pred njegovim nogama, on me bičuje, ostali se smeju. Žak je s njima i on se takođe smeje, a zatim se od jednom njegovo seme graciozno diže u vazduh, kao mnogostruki mlazevi osvetljene fontane. Bez prelaza osmeh se u nekoj velikoj bolnici u kojoj se sve što se progovori vraća u vidu eha, neodredeno. Osećam strašne boleve u trbuhi. Silovito me polegoše na neki dugi sto, okružiše me ljudi odeveni u belo, lica pokrivenih crnim kukuljicama, sa dugim noževima. Jeden od njih se nasmeja iz svec glasa, diže svoj nož koji se pretvorio u ogromnu sekiru i moj se trbuhi otvorili, razapljen.

Moje dete izade smejući se. Lepo je!

Beše to krupan dečak, koji reče: »Mama, ti si najlepša na svetu« — i stade da jede moje grudi, dok se lekari samo napraviše da mi ušivaju trup.« (Rože Furnije: »Moje telo, moja duša«)

Ušuškan u toplu utrobu osmeha Istočnjak potvrđuje svoju prenatalnu poziciju i prirodu bivstvovanja u svetu.

Post-moderni čovek zapadne sfere izgubivši čvrstu uporišnu tačku u samome sebi (Bog? Otac? Ja?) takođe se uljuljuje u blaženoj memli besmislenog osmehivanja i smeđuljenja,

Rekao sam da je paranoik osoba kojoj preti gubitak vlastitih granica. To je zato jer on ima potrebu da izazove drugog ne bi li ovaj postao njegov progonitelj. On će ga tako zaštititi od opasnosti da se razlije kao fluid; on će utvrditi granicu u koju će paranoik morati neprestano da udara kako bi povratio sigurnost da postoji u jednom psihičkom prostoru i jednom fizičkom okruženju. Paranoik ne može uočiti ove (svoje neizvesne) granice tamo gde se one nalaze, tj. u domenu najelementarnijih osećanja ili s one strane jednog primarnog narcizma koji prepostavlja prvu psihičku podjelenost. To je zato jer on okreće leđa tom osećanju izmišljajući totalizirajuće i totalitarne teorije zahvaljujući kojima se on stavlja u poziciju onog koji garantuje istinu.

Od psihanaliticara se traži samo da dovodi u sumnju svaku moguću teoriju. U stvari, psihanaliticar koji nešto prihvati po uputstvima njegove intelektualne konstrukcije, samo bi ojačao simptomatologiju paranoika, koji s jedne strane želi da se pridržava registra svoje misli, dok sa druge strane ima potrebu da mu se protivi, i da nikad iz tog kruge ne izade. Jedan paranoik će na primer pokušati da otkrije šta bi njezin psihanaliticar mogao da kaže ili napiše, on će nastojati da pronađe, i lako će to u svom lucidnom ludilu otkriti, do čega je psihanaliticar.

ru najviše stalo na području teorije, i napašće tu krucijalnu tačku. Ako se psihanaliticar ikad oseti povredenim tim napadima, ako pokaže bilo kakav otpor da bi, makar i u tišini zaštitio svoje sopstvo, paranoik neće propustiti da iz toga izvuče korist kako bi se učvrstio u svojoj bolesti. Ako je, međutim, on, i ovde se ponovo vraćamo smehu, sposoban da se podsmeva samom sebi, kao i onom što zastupa javno, privatno, ili pred pacijentom, on će time paranoiku uliti jedan neophodan strah prouzrokovani time što se ruše njegove ograde poduprte otporom granice sa mog psihanaliticara. Svi vidovi smeha analitičara koji se odnose na njegova vlastita ubedjenja, verovanja i izvesnosti, pojavljuju se ovde kao prvi uslov izlečenja simptoma paranoika. Ono s čim se dakle paranoik sukobljava, mada se zapravo ne može sa tim sukobiti, jeste strast neverovanja koja je kod analitičara prisutna.

Ali iako s jedne strane analitičar ne pruža nikakav oslonac paranoji, on će u isto vreme morati da omogući njeni ispoljavanje, rizikujući da vidi kako paranoik psihički propada, međutim, prava agresija ne mora da se odvija u domenu teorije ili čak jezika. Trebalо bi joj omogućiti da pronade nove puteve. Preciznije, one koji mu nedostaju i čije odustvstvo ga prisiljava da konstruiše druge, na jednom nivou koji nije pri-

Tzv. »ozbiljni« čovek sa pečatom strogog »moralizma« na čelu i racionalnim troskokom — red, rad, disciplina, — taj paranoično-mazohistički tip bez mašt i emocija, naneo je toliko zla čovečanstvu, toliko je krvi prolilo i ljudskog se mesa nagazio da će biti potrebne kiše i kiše smeha da speru tu sramotu.

»Ozbiljni« čovek nema ličnost, nema sebe, ima Osobu u kojoj njegovo zakržljalo Ja zvečeće kao semenka u praznoj tkivi. Budući da je u dubini svoje koristoljubive duše duboko nesretan, zbog sapetosti svoje ličnosti u tudem oklopu, on se obrušava na sve što živi u skladu sa samim sobom i svetom oko sebe, na one što vdrinom zrače, koji s pravom veruju da je »svet moja volja i moja predstava«, a ne tuda; obrušava se na sve ono što bi moglo ili što mu se već smeje, smeje smeje... A čvrst gorivo smeha i njegov neiscrpni energetski izvor jeste upravo ta komična podvojenost i nespojivost onoga što jesmo i onoga što umišljamo da jesmo, onoga što osećamo da bismo trabali biti i onoga što moramo da budemo; podvojenost naših želja i želja drugih u vezi s nama.

Diktatorska priroda »ozbiljnih« ljudi, kao u bistrom potoku, ogleda se u njihovom smehu: to je smeh osvetnika koji svoje osvetničke strele uvek odapinje prema drugima, kažnjavajući tako sve oko sebe zbog svoje slabosti i nemoći da se odupre Autoritetu (Bog? Partija? Voda? Otac?) bez koga oni ne postoje. Na njihovom licu titra redukovani osmeh (smešak) iza koga se, misle oni, vešt krije njihovo životno vjeruju: KO SE POSLEDNJI SMEJE, NAJSLAĐE SE SMEJE!

Moje životno iskustvo i iskustvo smeha govore mi da je: SMEH SAVRŠENI IZUM, FANTASTIČNO, IRACIONALNO ORUŽJE KOJIM SE BEZBOLNO VRŠI SIMBOLIČKO OCEUBISTVO. Čovek sa božanskim darom smeha svoj autoritet nikada ne postiže torturom drugih, naročito ne u ime »viših ciljeva«, jer zna da je

lagoden onom u kojem oskudeva. Drugim rečima, ono od čega paranoik pati je činjenica da u željenom vremenskom roku nije stvorio granice svoje vlastite individualnosti; pa je dakle prinuden da sebi stvari halucinantne ili delirantne granice, izmišljajući pri tom svoje progonitelje. Ali upravo zbog toga što uopšte nema stvarnih granica, progonitelji mora da postoje svuda, ne bi li mu time pružili iluziju kako one ipak postoje.

Ono što analiza mora, uraditi to je da poruši te delirantne granice (kao što smo videli) i da mu pruži mogućnost da sam konstruiše svoje prave granice sa ove strane svake predstave, i to regresijom njegove ličnosti tako da se ona graniči sa animalnošću. Pri tom paranoik ne sme sebi izmislići progonitelje, već mora sam stvarno progoniti i to samo u granicama opipljivog. Navešću jedan primer.

Više od dve godine primao sam jednu osobu čije su sklonosti ka paranoji bile više nego očigledne. Od vremena kada bi ušao u moj stan i dugo posle odlaska ostajao je iza njega jedan opor uporan miris, kog ni najbolji dezodorans nisu mogli lako da odagnaju. Takva situacija mi je bila neprijatna, iritirala me i zamaračala. Nisam imao načina da reagujem na takvo stanje stvari, niti da ga tumačim; sve se odvijalo na jednoj ravni koju sam mogao samo da podnosim.

Dobre su devojke dobre — ali su nevaljale još bolje!

Ubrzo sam shvatio da je ova priča o mirisu bila odlučujuća za tu analizu. Miris je omogućavao pacijentu ne samo da me napada već i da obeži svoju teritoriju. Vi znate šta rade divlje životinje. Srna se trlja o drveće koje okružuje njenu teritoriju ostavljajući na tom drveću svoj miris; druge životinje mokre na odredenom broju mesta da bi tako odagrale uljeze. Radi se o, kako bismo ga mogli nazvati, principu mirisa-carinika.

To što se dogadalo bilo je presudno za tog pacijenta zato jer mu je omogućavalo da učvrsti svoju granicu nekim drugim sredstvom koje nisu ni ideje, ni predstave, ni kulturne vrednosti. Sva bi ta sredstva u stvari pomogla jačanju njegovih simptoma. Ova nova granica bila je međutim formirana od strane nečeg, nevidljivo (zato jer je paranoik lud za vidljivim) nečeg što je nevidljivo ali se ipak može osetiti. Staviše, bilo je neophodno da se ta granica utvrdi na mojoj teritoriji i da taj napad bude takav da ja nisam mogao da na njega odgovorim jednom agresivnom reakcijom. Ali on je ipak morao znati da me je ugrožavao i da sam ja trpeo njegov napad. Tako je na teritoriji drugog, tj. u osetljivom odnosu sa drugim on sebi stvorio svoje vlastite elementarne granice, formirao

najviši cilj sebi — on sam. Zašto nema meduži i smrada života čisti i nevini mogu izići samo oni koji nose smeh u svom srcu i na svom licu.

Zato što ne poseduju fanatizam »ozbiljnih«. Zato što svakog sekunda mogu napustiti horizontalnu životnu osu i na život pogledati iz perspektive božanske vertikale. To je njihov »krst« koji oni veselo nose.

Bez pačeničkog krevljenja.

A onda se nasmeja i reče: »Pucaj zverče lepo!« (Svidrigajlov)

Smehu ipak moramo priznati vrhunsku refleksivnost. Tu vrstu prozorljivosti u najveće tajne čovekovog bitisanja što nam omogućuje smeh teško da možemo zameniti bilo čim drugim.

Nasmejati se sebi i uopšte moći se smejeti sebi to je ono tajanstveno Koderovo iz-se-u-se, to znači vrtoglavlo se dizati u astralne prostore i padati (glavce-strmoglave) u ponore sopstvene duše i na videljana hrabro iznositi opeke taštine kojima smo obloženi.

A šta onda znači smejeti se drugome?

To, pre svega, znači bratski zagrljav, nas, kosmičkih lutaka koji protiv hladne tišine sverima imamo samo ovo ljudsko, odveć ljudsko (dakle, božansko) kikotanje koje nas diže iz pepele ništavila, skida paučinu sa umornih rubova usana i prenosi u pokret dragocenog postojanja.

Sada i ovde; i za vjek i vjekov.

Bez smeha ceo svet bio bi jedan odvratni, prljavi, poludeli, škripavci stroj koji je pobrkao sve operacije i koji nemilosrdno lomi i ždere svojim metalnim zupčanicima naše trošno telo, našu dušu i um. Tužan je i beskrajno pust život onih bez snova i smeha.

Smeđ daje neizmernu veličinu i dostojanstvo spoznaji apsurda i besmisla svega. Iz kale-

sta ostaje čoveku sa osećanjem apsurda svega postojećeg: da u sebe pohrani ideju sa-

moubistva (bez obzira da li će ikada izvršiti taj čin) ili da se smeje, ili i jedno i drugo. Pitanje je da li uopšte možemo razdvojiti samoubistvo, i čitavu filozofiju života koju prati ta ideja, i smeh.

Samoubistvo i smeh su pojave u istoj ravni ali se kreću različitim smerom. Na intelektualnoj kružnici oni se kad-tad sretnu: — prelistajte neke knjige i videćete da nema značajnijeg pisca koji, opisujući lik potencijalnog ili stvarnog samoubice, nije na njegovo lice urezivao smeh.

I kao što kaže Sioran — bez mogućnosti da izvršim samoubistvo odavno bih sebe usmratio, ili kao što kažem ja — bez mogućnosti samoubistva moj smeh ne bi imao nikakvog smisla, jer tek sa spoznajom da sam spremar svakog časa bez imalo žaljenja diču ruku na sebe, došla je i spoznaja o stravičnoj moći smeha, o njegovom nezadrživom vitalizmu i nepomirljivošću sa brutalnošću života. I smeh i samoubistvo su intelektualne, a ne afektivne, kategorije.

Ako samoubistvo daje pojedinačnoj egzistenciji punoči i dostojanstvo, onda to smeh čini još više i još bolje i raznovrsnije. Samoubistvo, u krajnjoj instanci, glorificuje ideju besmrtnosti, ideju da mi posedujemo život, da smo mi nepriskosneni gospodari i vlasnici sopstvenog života, a ne obrnuto, da smo samo puki zarobljenici, sužnji egzistencije koja nas izrabljuje do poslednjeg skončanja; u tom svetu i smehu pripada istaknuto mesto u gospodarenju životom. Sa samoubistvom ovu tezu pojedinac javno potvrđuje samo jednom — kada mu hitac probije slepočenicu i prolomi se krž vazduhu zaglušujući odjek, dok se smehom ona potvrđuje svakodnevno i u čoveku koji je toga svestan taj smeh u melanholičnim prostranstvima njegove duše odjekuje kao ispaljene hitac.

Smeh je samo drugo ime za »ruski rulet!«

se kao ličnost. Zato je paranoja bolest koja je nešto mnogo više od odustva individualnosti; ona mrzi svaku individuaciju i zato predstavlja model svake moći.

Odlutao sam, možda ne sasvim, i to zato što je sposobnost da se konstituiše kao ličnost značila za ovog pacijenta i sposobnost da se smije svom ludilu. Ne tako davno on mi je rekao da u mene nema poverenja. Ohrabrvao sam ga da piše, ali je on verovao da bih ga ja napao čim bi on to objavio. Na kraju seanse, kada je odlazio rekao sam mu: »Imate pravo, kada vidim jednu liniju koju ste vi napisali, toliko će se radovati da ćeće vi znati da je moje pero naoštreno«. On je prasnuo u smeh i od tada nikad nije aludirao na te moje reči kao na pretњu. Smatrao sam da je ozdravio. Ali te reči nikad ne bi bile izgovorene da nisam dobro znao da je tokom svih tih meseci (glumeći je) on stvarao svoju vlastitu granicu na račun i unutar moje.

*Sa francuskog:
Gorana Krkljuš*

bataj i smeh bića

mikel borš jakobsen

U svom pretposlednjem filmu, »Hana i njene sestre«, Vudi Alen (Woody Allen) igra kenjkavog i hipochondričnog televizijskog reditelja koga proganja pomisao na smrt. Ubeden da pati od tumora na mozgu, sa zebnjom se podvrgava svakovrsnim medicinskim ispitivanjima koja, konačno, daju negativne rezultate. Izbezumljen od radosti, strčava plešući niz bolničke stepenice, da bi se iznenada ukipio nasred ulice, pogoden strašnom istinom: iako su danas negativni, rezultati ispitivanja će,

jednoga dana, svakako biti pozitivni. Zar je život samo beskrajno odlaganje presude? Vidimo ga kako, surovo suočen sa svojim smrtnim bićem, napušta posao i izbezumljen luta Nju Jorkom u potrazi za smislim životu: postoji li Bog? Postoji li život posle smrti? Kada jednom prilikom uznemireno postavi ova pitanja svom ocu, ovaj mu odgovara: »Otkud ja to da znam? Vidiš i sam da ni konzervu ne umem da otvorim«. Vudi Alen (kažem »Vudi Alen« jer se očigledno radi o samom reditelju koji se poistovećuje sa svojim likom, kao što to neizbežno i mi činimo), Vudi Alen pokušava, kao i toliki drugi danas, da se uhvati za one retke ostatke užvišenog koji preostaju posle brodoloma religije. Jednom prilikom pokušava da uspostavi kontakt sa nekolicinom Hare Krišna; drugi put donosi kući u zemilju, izgubljene medu duboko zamrznutim proizvodima, jedan trebnik, dva povelika raspeća i tuce brojanica. Međutim, kako se i moglo očekivati, svi ti pokušaji bedno propadaju. Poput Bataja (Bataille) u vreme »Bezglavog«, Vudi Alen mora iz sopstvenog iskustva spoznati da »povratak izgubljenog sveta« može biti samo »razočarenje« (I, 481) (1): na kraju krajeva, postoji li bitna razlika između hostije i ovsene pahuljice? Konačno, digavši ruke od svega, odlučuje da raščisti sa smrću i da se, kao što bi rekao Hegel, »suoči sa negativom oči u

*Nas dvoje smo kao stvoreni jedno za drugo:
eto, voliš me, a i ja sebe volim.*